

FORUM

IRODALMI TANKÖNYVEINK ADY-KÉPE 1945 UTÁN

Dinamikus tankönyvek

Egy nagy író vagy költő „színeváltozásait”, megítélésének történelmi korokhoz kötött módosulásait mi sem érzékelteti szemléletesebben, mint az irodalmi tankönyvek egymásutánja. A tankönyvszerző — a mindenkori tanterv keretein belül — igyekszik nyomon követni az irodalomtudomány új eredményeit, és vélhetően a maga elgondolásából is hozzáad egyet-mást a kor általánosan elfogadott szemléletéhez. A gyorsan változó tankönyvek is hatással vannak egymásra, sztereotip megállapítások, megrögzött tévedések öröklődnek. Kétszerezsen áll mindez egy olyan bonyolult, kezdettől fogva sok pólusúan megítélt költőre, amilyen Ady. Már 1945 előtt is a legkülönbélebb módon könyvelték el költészetét. A felszabadulás utáni szemléletváltozásokat viszont éppen az irodalmi tankönyvek tükrözik a legmegfoghatóbban, a legizgalmasabban.

A felszabadulás nyomában

A felszabaduláskor gyökeresen megváltozott, új helyzetben egy ideig még a 8 osztályos gimnázium marad fenn, de már 1945-ben új tankönyvek jelennek meg a Magyar Pedagógusok Szakszervezetének Munkaközössége által összeállított sorozatban. A gimnáziumi III. osztály *Magyar Olvasókönyvében* (ez a fok felelt meg a mai általános iskolai 7. osztálynak) Adytól a *Történelmi lecke fiúknak* szerepel. A kötet végi Adyismertetésről egy-két mondat:

A XX. század magyar irodalmának legnagyobb költője. Politikai, vallásos és szerelmi költészete egyaránt forradalmi jelentőségű...

egész költészetével a társadalom gyökeres átalakulását követeli. (165. A tankönyv Csécsy Magdolna és Rubin Péter munkája.)

A gimnáziumok VI. és a líceumok II. osztálya számára megjelent *Magyar Irodalmi Olvasókönyv* (szerzők: Balassa László és Vajda György Mihály) *Új magyar líra* c. fejezetében két Ady-vers kap helyett: a *Párisban járt az ősz* a szimbolizmus példjaként (a tankönyvi értelmezés zárómondata: „Ma őt [Adyt] tekintjük a XX. század legnagyobb magyar lírikusának.” 188.) és *A Halál lovai* („Az új magyar líra gyakori témája a halál és élet . . .” 192.).

1945-ben jelenik meg Révai Józsefnek, a kor irodalompolitikai vezérének 1940-ben írt Ady-könyve, az első átfogó, rendkívül szuggesztív marxista elemzés Ady költészetéről. Ez nagymértékben megkönnyíti, de egyúttal *determinálja* is mind az 1946-ban felállított, 8 osztályos általános iskola, mind a 4 évesse vált gimnázium tankönyvszerzőinek munkáját: *valamennyi irodalmi tankönyvben alapjában véve Révai Ady-képe jelenik meg*. Ettől kezdve az a legérdekesebb a gyors ütemben változó tankönyvekben, hogyan viszonyulnak Révai tanulmányához, és a részletekben hogyan torzulnak el — a téves vagy vulgáris értelmezés következtében — az Ady-arckép egyes vonásai.

A Révai-hatás — meglepő módon — már 1945-ben jelentkezik. A *Magyar írók Petőfitől József Attiláig* című, Cserépfalvi kiadású tankönyvet 1945-ben engedélyezi a VKM a líceumok, a gazdasági középiskolák és a tanítóképzők számára. A szerzők (Barta János, Kovalovszky Miklós és Waldapfel József) már ebbe láthatóan „bedolgozzák” Révai Ady-tanulmányát, csak a *megfogalmazás* viseli még magán az 1945 előtti Ady-szemlélet nyomait. A kötet 14 Ady-verset közöl minden jegyzet nélkül (ezek között olyanokat is, mint *Az ősz Kaján*, *A halál rokona*, „*Ádám, hol vagy?*”, *Özvegy legények tánca*), hátul viszont 5 lapnyi szöveg méltatja Adyt. (József Attila csak másfél lapot kap mint „háború utáni líránknak legeredetibb tehetsége”, 216.) A méltatás kiindulási tétele: „Századeleji irodalmunk erősen individualista, a múlttal szemben ellenzéki. Ennek a

forrongó, gazdag korszaknak legjellemzőbb kifejezője Ady Endre.” (196.) Az életrajzi fejezet nem emleget forradalmiságot, csak „harcos próféta-szenvedélyt”. Itt tűnik föl először az a később nem egy tankönyvben visszatérő frázis, hogy harcaiban „csak a haladó értelmiség és a szocialista munkásság (!) állt” Ady mellé (197.). Egyébként erős hangsúlyt kapnak Ady életének negatív vonásai.

„Könnyelmű életmódja és súlyos betegsége pusztítja erős szervezetét . . . megéri a gyászos bukást, a forradalmat, de már nem tud hinni semmiben. Elborult, fájdalmas lélekkel hal meg.” (197.).

Egyéniségének és költészetének elemzése didaktikailag Révai „kétlelkű Ady”-koncepciója szerint rendezí anyagát.

„Ady egy hanyatló, dekadens kor gyermeke, s költészete nem kiegyensúlyozott lélekből fakad . . . Az élet égető szomjúsága, egyéniségének gögös tudata és lázongó nyugtalansága hajtotta, amelyet azonban lefékezett dekadens, csüggedt fáradtsága.” (198.)

A negatív előjelű vonásokhoz számít a Léda-szerelmem,

„Ez a mély emberi érzés számára érzéki szomjúság, örök elégületlenség. Mintha a nőben egy megfajthetetlen titkot hajszolna . . . A Léda-dalok a szenvedélyek szinte pokoli mélységét és izzását tárják fel.”,

a mámorhajszolás, a pénzkultusz, a halálihet, az Isten-versek.

„A halál gondolata a végső kérdéshez, Istenhez vezet . . . Lénye néha boldog megnyugvással olvad Istenbe, máskor viaskodik vele . . .” (190.)

Az átfordulás a pozitívumokba:

„Meglepő, hogy Ady, aki a legnagyobb mértékben individualista, milyen heves érdeklődéssel fordul a *közösség* felé. Ebben is lelkének nyugtalan, örök forradalmisága nyilatkozik meg.”

A „politikus” Ady portréja már világosan mutatja Révai hatását.

„A maradiság, az ősi Magyarország ellen támad a leghevesebb gyűlölettel . . . él benne a megváltás hite, új, gyökeres változást vár és remél.”

(A hivatkozott versek: *Fölszállott a páva, Új, tavaszi sereg-szemle, Magyar jakobinus dala, Rohanunk a forradalomba.*)
Dózsában

„önmaga ösére ismer . . . Úgy látja azonban, hogy a döntő megmozdulást az ipari munkásságtól remélheti. Ez a felismerés vezeti el a szocializmushoz (!). Ady ellentétekben gazdag egyéniségének egyik jellemző vonása a kettős meggyőződés: másban hisz, mint amiért küzd. A polgári demokráciából kiábrándult, s a szocializmust nem győzi kivárni. Forradalmár volt, de kívül állt a tömegeken . . . Hitének nem adott erőt az összetartás tudata, ezért könnyen csügged, kétségbeesik.” Háborús költészetében „kétségbeesett lélekkel várja a változást.” (200.)

A bemutatásban jelentős, hogy már Ady *formai-művészi* értékeit is méltányolja, forradalmiságának körébe vonja.

„Ady nemcsak magatartásában és mondanivalójában volt forradalmian újszerű, hanem *stílusában* is. Sokat támadott és magyarázott szimbolizmusa látomásos képzeletéből születik, és a valóság és a végai közötti űrt szárnyalja át . . . Nyelve nemcsak bámulatosan gazdag, hanem egyéni is. A magyar nyelv legnagyobb teremtő művésze Vörösmarty óta (!). Verselése is új utakon jár: a hagyományos jambusi formát egy szabálytalanabb, egyéni zeneiségű ritmusba oldja fel.” (200.)

A világos megállapítások után az *Összefoglalás* ismét keveredik a felszabadulás előtti Ady-képpel:

„Ady századunk legjelentősebb magyar költője, nemcsak magatartásában, amely magyarság és szocializmus örök eszményeit sugározza (!), hanem hatásában is. Élete és költészete örök küzdelem önmagával és a világ titokzatos erőivel (!), s minden bukásában ott élt benne fájdalmas erővel a jóság, egyszerűség, béke és tisztaság vágya (*Hiszek hitetlenül Istenben, A patyolat üzenete*). Lehet vádolni őt azzal, hogy élete nem eszményi, de a költő a legnagyobbak közül való.” (201.)

Azt a frontáttörést, amely Révai József *Adyja* nyomán következett be tankönyvírásunkban, a Balassa—Vajda-féle 1945-ös tankönyvnek a gimnázium II. osztály számára 1949-ben átdolgozott *Magyar Könyve* illusztrálja a legjobban. (Az átdolgozó: Fövény Lászlóné.) Ez úgy oldja meg Ady bemu-

tatását, hogy a közölt 5 Ady-vershez egyszerűen hosszabb-rövidebb Révai-idézeteket fűz, minden kommentár nélkül. Az „Ady forradalmiságát” képviselő *Rohanunk a forradalomba* után:

„Ma már mindenki érzi és tudja, hogy Ady költői nagysága abban áll — éppúgy, mint Petőfié —, hogy egy nagy, készülődő népforradalomnak volt a költője, viharadara . . . A szó igazi értelmében *forradalmi* költője a magyar népnek csak kettő van (!): Petőfi Sándor és Ady Endre.” (170.)

„Ady és a parasztság” viszonyát az *Egyszer volt csak* példázza („Várja és akarja minden ízében a parasztforradalmat . . .” De: „Költészete tele van hitetlenséggel a magyar parasztság forradalmi lehetőségeivel, erejével szemben.”), „Ady és a munkásosztály” kapcsolatát a *Csák Máté földjén* („Ady egész költészete keresése a magyar forradalom vezető osztályának . . .” stb. 173.).

Összefoglalva : Közvetlenül a felszabadulás után József Attila még nem foglalta el méltó helyét a kor irodalmi csillagképében, tehát egyöntetűen Ady „a XX. század” legnagyobb, versenytárs nélkül álló költője. Az említett középiskolai tankönyvben Révai József nyomán már 1945-ben kialakul nagyjából az évtizedekre szóló Ady-kép. Jelentőségének két fő tényezője mindenesetre már megfogalmazást kap: mint *forradalmár költő*, aki „a társadalom gyökeres átalakulását követeli”, és mint *művészi újító*, aki szimbolizmusával, nyelvteremtő fantáziájával és sajátos verselésével forradalmian új költői eszközökkel gazdagította líránkat.

Ady az általános iskolában

A tanulók az általános iskola 7. és 8. osztályában találkoztak először Adyval. A 7. osztályban csak egyes versek szerepeltek, a kor hatása ezek értelmezésében és a hozzájuk fűzött feladatokban figyelhető meg. Az első „új” *Magyar Könyv a VII. o. számdra* (1947., Dobos László és Szakál János munkája) 4

Ady-verséhez kapcsolódó feladatok már az *aktualizálás* jeleit mutatják; *Új világ épül. — Vártuk a felszabadulást. — A mi hitünk valóságra válik. A magyar Ugaront durva tévedéssel értelmezi: „A virágot: az igazi magyar költőt, elnyomják a giz-gazok: a tehetségtelenek.”* (84.), a *Hazamegyek a falumba* magyarázata pedig (amelyet egy vállán batus botot hordó vándorlegény rajza illusztrál) a vers lényegétől távol eső, népieskedő általánosítást kockáztat meg:

„A város színes forgatagában, míg fiatalok vagyunk, feledjük a falut. Az elfáradt ember azonban rádöbben, hogy a városban csupán bujdosott. Erőt és megnyugvást, vigaszt és balszámot csak a falu ad.” (86.)

Az értelmezések csakis tartalmi vonatkozásúak, Ady jelentőségéről sincs szó sehol.

Az 1949-ben megjelent *Magyar Könyvben* (Bornyi Sándor, Fazekas László és Zsombor János) Ady a *Proletárok* c. fejezetben tűnik fel, s itt már — nyilván Révai Adyjának hatására — energikusan hangot kap a proletariátus témaköre és jelentősége:

„... az elnyomott parasztmilliók nem voltak többé saját bizonytalan erejükre bízva. Látszott már, hogy népünk a magyar forradalmat a munkásosztály vezetésével fogja megharcolni” (*Dózsa György unokája.* 210.). „Ady, a bocskoros nemesi származék nem azonosulhat teljesen a proletariátussal, nem lehet harcosa a nagy csatának, de velük érez, velük dolgozik (!)” (*Csák Máté földjén.* 217.).

Az *Új törvényt, Werbőczit* József Attila *Hazámjával* köti össze: „A két nagy forradalmi költő egyforma elkeseredéssel és gyűlölettel beszél a kivándorlás okozóiról, a földesurakról.” (215.) Az értelmezések itt is úgyszólván csak tartalmiak, csupán a szimbólumokat elemzik a versben. Annál meglepőbb egy formai megjegyzés:

„Ez a költemény (a *Csák Máté földjén*): szabadvers, mert a hangsúlyos és időmértékes vers szabályait vegyesen használja, nem ragaszkodik szigorúan a ritmus törvényéhez.” (218.).

Az 1950-ben kiadott *Magyar Könyv* (az előző szerzők mellett Kuthy Zoltán neve szerepel még) *A forradalom viharadara* c. fejezetében közölt 12 Ady-vers és 5 publicisztikai írás mind a politikai-hazafias témakörből kerül ki, s most árasztja el a tankönyvi stílust az akkori évekre jellemző tipikus szókinccs: a vulgarizálás, az aktualizálás, a személyi kultusz. A magyar Ugaron értelmezésében „a nagybirtokos urak elnyelik a napfényt, elszívják a nedvességet a virág, a dolgozó nép elől.” (17.) *A föl-földobott kő* indokolása: Ady

„Az itthoni urak zsarnokságától, gonoszságától megundorodva, gyakran Párizsba ment, hogy friss levegőt szívjon . . .” (31.) „Ma már Moszkva az iránymutató város” — teszi hozzá a tankönyv —, mert ez jelenti „a nagy Sztálint” is.

(*A varrólányok* c. cikkkel kapcsolatban „népünk nagy vezetőjétől”, Rákosi Mátyástól is idéz.) Az értelmezésekből szuggesztíven kiviláglik, hogy „Ady a dolgozó nép nagy forradalmár költője” (7.), de a megfogalmazás jellemzően túloz: Ady „hirdette, hogy a föld a népé” a „naplopó gróffal” szemben (*A grófi szérűn*, 7.), „észreveszi, hogy az osztályharc egyre élesebbé válik” (*Legyen világosság*. 35.), *Az Értől az Ócéániig* értelmezése már a hamisítás határait súrolja:

„Így érkezik el a költő a magyar dolgozókért, a szabadságért harcolva minden akadály ellenére az egész emberiség szolgálatáig.” (46.)

A fejezetet Révai József Adynak a parasztsághoz és a munkásosztályhoz való kapcsolatáról szóló, akkoriban már mindegyik tankönyvben felbukkanó tanulmányrészlete, valamint az *Ifjú szívekben élek* zárja le.

Az 1957-ben megjelent *Magyar Irodalmi Olvasókönyvben* (Kerékgyártó Imre) az a feltűnő, hogy Ady és a munkásosztály kapcsolatáról nincs szó benne, a témakörből csak a *Proletár fiú verse* szerepel mint az irodalmi alkotás képszerűségét illusztráló példavers. A helytálló, tömör, de formai elemekre is rávilágító versmagyarázatok közül kirí *A magyar Ugaron* részben vulgarizáló, részben egyedülállóan téves értelmezése:

„A nagy Ugar Magyarország. Az »égig nyúló giz-gazok«: grófok, földesurak, bankárok szívják el itt a dolgozó nép, a virág elől az éltető nedvességet. A kacagó szél Petőfi tanítására emlékeztet. Petőfi a tenger és a gálya kapcsolatáról mondta: a víz az úr! Ady a szél kacagásával érzékelteti: nem marad így!” (12.)

Tanulságos a 8. osztály tankönyvének „fejlődése” is. Itt már teljesebb, összefüggőbb Ady-kép a tantervi feladat, de ez a kép — bizonyos témák szükségyszerű mellőzése miatt — természetyszerűen egyoldalú. Az 1948-ban megjelent, vas-kos *Magyar Könyvben* (Király István, Deme László és Szabolcsi Miklós tollából) még nincs szó a munkásosztály vezető szerepéről, Révai hatásáról. A *Csák Máté földjén* hiányzik a versek közül, *A Hadak útja* értelmezése is csak „a dolgozó nép diadalmas forradalmát” emlegeti (240.). Viszont olyan versek is szerepelnek benne, amelyek eltűnnek a későbbi tankönyvekből, pl. a *Kis, karácsonyi ének*. A vershez fűzött feladat:

„Írjátok meg, mikor és hogyan jöttetek rá arra, hogy nem a Mikulás bácsi tölti meg cukorral a cipőtöket, s hogy a karácsonyfát nem a Jézuska hozza!” (237.),

az „*Ádám, hol vagy?*”

„Számos szép versében fordult a magányos, üldözött életű költő az Úrhoz. Tudja jól, hogy az ő »ügye az Isten ügye«, hiszen Isten is azt akarja, amiért ő küzd: »Mert Isten: az Élet igazsága, — Parancsa ez: mindenki éljen. — Parancsa ez: mindenki örüljön...» (238.)

A változatos válogatás arra vall, hogy a szerzők — a koalíciós évek légkörében — minél teljesebb képet kívántak adni Ady témaskálájáról. Az aktualizálás itt még csak elvétve fordul elő, pl. *A téli Magyarországgal* kapcsolatban:

„Írjátok meg, miképp lehetne megváltoztatni az alföldi tanyák, kisközségek képét, a modern technikának milyen vívmányait kellene meghonosítani bennük, hogy látásuk ne ébresszen többé Adyéhoz hasonló sötét, szomorú gondolatokat!” (232.)

Egészen más hangvételű az 1950-ben szerzői név nélkül kiadott *Magyar Könyv*. A szerző felhasználta az előző tankönyv megállapításait, de az egészet átdolgozta a proletárdiktatúra

eszmeiségének, Révai Ady-tanulmányának és a személyi kultusz tipikus szókincsének beáramlásával. A fogalmazás szenedélyesen politikussá válik, az értelmezésekben megszaporodnak a (nagyreszt megmagyarázatlan) ideológiai-gazdaságtani fogalmak (harácsoló, népnúzó földesúr, jogszabályok, telkes jobbágy, feudális kizsákmányolás, bankuzsora stb.). A *Vörös jelek a Hadak Útján* c. fejezet egy Révai-szemelvényt is közöl arról, hogy mi a különbség Ady korának és a felszabadulás utáni idők programja között. Az *Emlékezés Táncsics Mihályra* értelmezése Rákosi-idézettel zárul. A *Csák Máté földjén* után először jelenik meg annak az útnak a sémája, ahogy Ady eljutott a proletariátus vezető szerepének felismeréséhez. Ady művészi értékeiről nem esik szó, viszont előre törnek a konkrét versszövegen kívül álló, aktualizáló feladatok:

„Milyen változást jelent a magyar parasztság életében a társas, szövetkezeti gazdálkodás.” (*Úlj törvényt, Werbőczy!*). „A magyar népi demokrácia a Magyar Dolgozók Pártja harcának eredményeként megszűnteti a vagyonos osztályok kiváltságos helyzetét a művelődés terén. Írjatok arról, mit jelent ez számotokra?” (*Csák Máté földjén.*)

Az 1952-ben megjelent, ismét monstruózus (490 lapos) *Magyar Könyvben* (Csabai Tibor, Ebergényi Tibor, Kiss Kálmán, Kövesi Józsefné, Török Imre) az akkori tankönyvek gyermekbetegségeként túlméretezett, 6 lapos életrajz korrekt, de természetszerűen *egyoldalú*: csak a politikai-harcos Adyt rajzolja meg. Viszont igen ügyesen szövődnek bele a publicisztikai írások legfőbb megállapításai, és kitér Ady művészi értékeire is: „Verselésében, ritmusában, költői nyelvében új értékekkel gazdagította a magyar költői hagyományt.” (215.) A versek értelmezéséhez kapcsolódó „Kérdések és feladatok” között akadnak esztétikai jellegűek is; pl.: „Keressétek ki azokat a jelzőket, határozókat és állítmányokat, amelyek erős érzelmi hatást adnak a versnek.” (*A Tűz csiholója.* 218.) A forradalmár Ady megvilágítása — Révai nyomán — helytálló („nem volt szocialista, de a magyar munkásmozgalomhoz szoros szálak fűzték”, 216.), a fogalmazás felületessége azonban

helyenként itt is hitelrontó megállapításokra vezet:

„Ady az első pillanattól (!) helyesen látta a munkásmozgalom harcának történelemformáló jelentőségét” (225.) — vagy: „Ő maga nem volt szocialista, nem vett részt a munkásosztály szervezett harcaiban, de tőle várta a polgári forradalom megvalósítását (!) is.” (225.)

Ez viszont az egyetlen tankönyv, amely (a *Magyar jakobinus dalával* kapcsolatban) konkrétan utal a szomszédnépekre.

„Ady felhívása találkozott a nemzetiségek legjobbjainak törekvéseivel. Hviezdoslav, a szlovák nép nagy költője lelkes versben, szövetségesként üdvözölte Adyt.” (219.)

Az 1960-ban megjelent *Magyar Irodalmi Olvasókönyv* (Horváth Gedeonné, Margócsy József, Pálmai Kálmán) a *Jöjj, vihar, s légy még erősebb* c. fejezetben, a Gorkij-vers közlése után foglalkozik Adyval. A szövegekhez fűzött, nagyrészt tartalmi jellegű értelmezések világos, józan, az addig szokásos vulgarizáló szólamoktól megszabadult képet alakítanak ki a hazáját szerető, régi iskoláját megbecsülő, harcoss forradalmár költőről, de még mindig csak helyenként villan fel egy-egy formai-művészi elem (pl. verselési mód, „keserű kérdések” a *Magyar jakobinus dalában*).

A 8. osztály jelenleg is használt *Irodalmi Olvasókönyve*, amely 1964-ben jelent meg először (Horváth Gedeonné és Vörös József munkája) csak 5 Ady-verset, 2 újságcikket és életrajzi olvasmányokat közöl, ezenkívül a kötet végi, pusztán szövegközlő részben még 5 költeményt, köztük egy Csinszka-verset (*Őrizem a szemed*). Ez az első kísérlet arra, hogy Ady szerelmi lírájából is szerepeljen valami az általános iskolában. Először van szó Lédáról is, aki „művelt, világot járt asszonyként” látogat haza Párizsból. A tömör, korrekt életrajzot csak két pontatlan fogalmazás rontja. Az egyik az, hogy makacsul öröklődik benne — és a fejezet más helyein is — az a megállapítás, hogy Ady „az idejétmúlt feudalizmus”, az „elmaradott feudális ország” ellen harcolt (feudális maradványok helyett, hiszen — 1848 óta — *elvileg* kapitalizmus volt

Magyarországon). A másik az a furcsa megállapítás, amely szerint Ady „azt is megsejtette, hogy az eljövendő forradalom a proletárok, a munkásosztály hatalmát hozza magával”. (Ez a proletárdiktatúra tudatát jelentette volna Adyban, amiről nyilvánvalóan nincs szó.) Az általános iskolában már hagyományossá vált szövegek utáni értelmezések a tartalom és a forma egységében ismertetik a műveket, tartalmas „Feladatok” kíséretében, amelyek többnyire esztétikai elemekre kérdeznék rá, funkcionális szemlélettel. (Pl.: „Keressétek ki a vers hangutánzó és hangulatfestő szavait, és állapítsátok meg, mi itt a szerepük!” *A grófi szériün.* 27.). Helyenként még kísért a sablonos aktualizálás. Pl. a nagyváradi káptalanról szóló két újság cikk után az egyik feladat: „A felszabadulás után megváltozott a külvárosok, falvak képe. Írjatok fogalmazást a következő címek egyikének felhasználásával: *A külváros új arca — Falunk mai képe — Séta az új városrészben* stb.” (31.)

A legújabb tankönyvek tanulsága az, hogy az általános iskola legfelső osztálya számára néhány jól kiválasztott szöveg és a Révai-féle alapkoncepció nyomán már kialakult egy világos, fogalmazásában mértéktartó, némi művészi megvilágítást is nyújtó, okos Ady-kép. A szövegértelmezések világosan mutatják meg (az említett elcsúszásokat kivéve) azt, ami Adyból ezen a fokon bemutatható: a forradalmiságot, a hazaszeretetet és a jelképes kifejezésmódot. A problémák nyilván egyéb témakörökben bukkannak fel; ezek azonban már a középiskolák területére esnek. Mielőtt ezekre térnénk át, hasznosnak tartjuk megemlíteni, mely versek szerepeltek Adytól az általános iskolai tankönyvekben. Legtöbbször a *Dózsa György unokája* és a *Csák Máté földjén* (6–6 előfordulással), azután *A grófi szériün*, az *Úlj törvényt*, *Werbőczy!*, *A föl-földobott kő* (5–5), majd a *Fölszállott a páva*, a *Proletár fiú verse*, a *Történelmi lecke fiúknak*, *A téli Magyarország*, *A magyar Ugaron*, *A Hadak Útja* (4–4), a publicisztikai írások közül az *Egy kis séta* és *A nagyváradi káptalan tisztessége* (3–3).

A gimnáziumi tankönyvek Ady-képe

A gimnáziumi tanulók az 1946-os Tanterv alapján két alkalommal kerültek kapcsolatba Adyval: az I. és a IV. osztályban (később a III-ban). Az I-ben — jelentős írók-költők megismertetésén kívül — az egyes művekből levont irodalomelméleti tanulságok rendszerezése volt a tantervi feladat, a II–IV. osztályban irodalomtörténeti jellegű műtanulmányozás folyik.

A középiskolák I. osztálya számára 1949-ben kiadott *Magyar Könyvben* (a hat szerző közül az Ady-fejezetet Lengyel Béla írta) már bőségesen akadnak Révai-, Rákosi- és Sztálin-szemelvények. *A Viharmadár dala* c. fejezetben közölt két Ady-vers közül a *Fölszállott a páva* keretétül szolgáló népdalban a szerző szerint „a vármegyeház börtönében raboskodó szegénylegény üzen a pávával anyjának, jegyesének” (104.). A további mondatok frázisosak:

„Ady... felismerte a szocializmus legyőzhetetlen igazságát... A Nagy Szocialista Forradalom évében (?) boldogan köszöntötte a felkelő Vörös Napot...” (uo.)

A csillagok csillaga minden jegyzet nélkül sorol be, utána mindjárt részlet Rákosi és Révai egy-egy beszédéből.

Az 1952-ben szerzői név nélkül megjelent *Magyar Könyv* óriási keresztmetszetet ad Csokonaitól — Sztálinig. A felépítés itt is, mint az általános iskolában, az egyes irodalmi szövegekhez fűzött értelmezések és irodalomelméleti ismeretközlés rendszerét követi. Az *Ady Endre és kora* c. fejezet alfejezetei azonban (Ady és a forradalmi hagyományok, Ady és a munkásosztály, Ady és a parasztság, Ady és az uralkodó osztály) tulajdonképpen *décázott irodalomtörténeti vázlatot* rejtenek magukban, amely nyilván meghaladta az I. osztály szintjét. A szerző láthatóan törekedett „új” szövegek beosztására, de érthető, hogy az általános iskolából már ismert versekhez képest sok az ismétlődés (*A tűz csíholója, Csák Máté földjén, Magyar jakobinus dala, Ülj törvényt, Werbőczy!, A mesebeli János* stb.). A többnyire helytálló, lendületes versismertetésekben alapjában véve Révai tanulmányának koncepciója érvényesül.

„Ady Endre a forradalom költője volt. Nem holmi »szellemi« forradalomé, nem pusztá »művészi« forradalomé, hanem az igazi, komoly népforradalomé” — idézi Révaitól (103.). A történelmi és életrajzi vonatkozásokat a versértelmezések tartalmazzák, a művészi elemek itt is elsősorban a kérdésekben és feladatokban jutnak szóhoz. (Pl. a *Nagy lopások bűnéből* a tercina fogalmát vonja el!) Helyenként feltűnik egy-egy Sztálin- és Rákosi-idézet is (az előbbi a nemzetiségi kérdéssel, az utóbbi a *Március idusa* c. Ady-cikkkel kapcsolatban), a fogalmazásban felbukkannak a korszak mozgalmi szavai (osztályharc, Szovjetunió, proletár nemzetköziség, vádat emel, leleplez, harcol) és az aktualizálás is.

Az 1954-es *Magyar Irodalmi Olvasókönyvben* (Julow Viktor, Kosaras István, Margócsy József, Kanizsai-Nagy Antal) az Ady-fejezet II lapra zsugorodik össze. Mindössze 4 vers, az önéletrajzi részlet és egy publicisztikai írás (*Földindulás*) képviseli a költőt, a szövegek tartalmi értelmezése viszont terjedelmes irodalomelméleti — lényegében tehát formai, művészi oldalú — tanulságokkal kapcsolódik össze. A forradalmár Ady képe visszafogott, szinte óvatos fogalmazásban bontakozik ki. Újságírói tevékenységében kiemeli ugyan a „harcosságot”, a munkásosztályhoz való viszonyát viszont így aposztrofálja: „Nagy figyelmet szentel a feltörő munkásság ügyének” (271.). Alább is így fogalmaz; „Érzi, hogy a várt forradalomnak csak a munkásság lehet a vezető ereje.” (273.) Ugyanakkor eltúlozza Ady politikai éleslátását. A *Földindulás* kapcsán ez olvasható Adyról:

„Ekkoriban Magyarországon egyedül ő látta meg azt, amit a nemzetközi munkásmozgalomban csak az orosz marxisták tudtak (Lenin, Sztálin) . . . hogy ti. a polgári demokratikus forradalom az imperializmus korában nem állhat meg saját határainál, hanem a munkásosztály vezetésével tovább fejlődik szocialista forradalommá.” (272.)

(Éppen ezt nem tudta Ady!) Az *író világnézete és osztályhelyezete* c. tankönyvi alfejezet szinte irodalomtörténeti összefoglalást ad arról a Révait követő sémáról, ahogy Ady — átlépve osztálykorlátait — „először” a polgárságban, majd a paraszt-

ságban, „végül” a munkásosztályban keresi és látja meg a forradalmat megvalósító erőt. A szimbolikus kifejezés-módnak a *Havasok és Riviérához* fűzött magyarázatában ugyancsak első ízben jelenik meg a Révai-féle szimbolizmus-magyarázat:

„A szimbolista költő a hanyatló kapitalizmus korában nem ismerte fel világosan az élet valóságos mozgató erőt, csak a fennálló rend gyötrő, szorongató embertelenségét érezte. Ezért a valóságot csak közvetett formában, jelképekkel fejezte ki.” (274.)

Ady az 1963-as *Tanterv* nyomán szorul ki az I. osztályból, s már csak irodalomtörténeti fokon kap helyet a IV., majd a III. osztályban.

A IV. osztályban először a *Magyar Írók Vörösmartytól József Attiláig* című, már ismertetett tankönyv 1949-ben megjelent, „javított kiadását” használják, amelyben a 20. századi rész új szerző (Czibor János) munkája. A kötet végi „irodalomtörténeti vázlat” 12 és fél lapon egészen új Ady-képet mutat be az 1945-ös kiadáshoz képest. Irodalomtörténeti fokon most alakul ki a sokáig hagyományossá váló tankönyvi feldolgozások koncepció: a „kétarcú Ady” jegyében forradalmi költészetének és az *Ady és a kapitalizmus*-féle fejezetekben a dekadens költőnek a szétválasztásával. A szerző három helyen is Révai-idézzel támasztja alá mondanivalóját. Az Ady-kép középpontjába a forradalmiság és a „politikus költő” kerül. „Ady Endre forradalmi költő volt. Költészetének lényege, emberi és művészi törekvéseinek következetes irányítója a forradalmiság.” (269.) Révaira vall az Ady optimizmusának és pesszimizmusának váltakozásáról adott magyarázat, valamint a munkásosztály előretörésének bemutatása Ady gondolkodásában. „Ady költői nagysága mutatkozik meg abban, hogy már ezekben a harcokban felismerte a szocializmus (!) világformáló erejét.” (271.) Az ún. „magyarság-versek” is forradalmi költészetének témakörei közé kerülnek. Lédáról az életrajz méltánylóan szól: „Léda, a művelt, nagyvilági asszony ráeszméltette Adyt a vidéki-városi élet korlátoltságára”, felszabadította

tehetségét (268.). A Léda-versek méltatásában azonban ismét a Révai-felfogás jut szóhoz:

„A nő a kapitalizmusban nem felszabadult, nem önálló ember, ép ezért a szerelem nem lehet igazi, emberi közösség, hanem pusztá testi viszony, nemek harca . . . A költő harcoss társát, életének igazi részesét keresi minden asszonyban, de gyötrődést, magányosságának megkétszereződését találja minden szerelemben. Csak élete végén . . . jut el házasságában az igazi emberi közösséghez.” (279.)

Ady szimbolizmusának problémájával a méltatás alig foglalkozik.

1951-ben Czibor János szerzőségével „kézirat”-ként új *Magyar Könyv* jelenik meg. A szerző itt is kiemeli Ady forradalmiságát, de inkább csak a *társadalmi-politikai forradalmárt* láttatja meg benne, lírájának formai értékeit elhanyagolja. Egyéni felfogása, hogy „Ady forradalmi költészete 1913-ban vált legerőteljesebbé” (9.). Egész költészetének tetőpontját viszont, Révait követve, utolsó korszakában, az „új emberű új világ” hirdetőjében látja. Magyarság-verseit most már szintén Révai nyomán magyarázza, de vitatható fogalmazásban:

„Költészetét nemcsak a magyar társadalom forradalmi feszültsége hatotta át, hanem hatott rá a forradalom kitörésének elhúzódása is. Innen eredt forradalmi költészetének kettőssége: egyfelől bizakodás a proletárforradalom (!) bekövetkezésében, másfelől kétségbeesik hazája elmaradottságán . . .” (11.)

Akkoriban viszont merész kezdeményezés, hogy *Ady dekadenciáját is pozitívan értékeli.*

„Bár ezek a versek (a pénz-versekről van szó) a kapitalizmus világában élő ember dekadens életérzését fejezik ki, a maguk idején mégis nagy lépést jelentettek előre a magyar líra útján. Felfedték a kapitalizmus rendszerének ellentmondásait stb.” (12.)

A dekadencia körébe vont Léda-versek jellemzése ennek ellenére keményebb megfogalmazást kap: „a Léda-versek . . . híven kifejezik, hogyan torzult az egyik legszebb emberi érzés a kapitalizmus világában pusztá erotikává (!)” (14.). A Csinszka-

versekben „már nincs meg a Léda-versek dekadenciája” (uo.). A közölt versek között egyébként egyetlen Léda-vers sincs, Csinszka-vers is csak egy (*Őrizem a szemed*). Az összefoglalás (*Ady Endre költői nagysága*) utolsó mondata: „Forradalmi költészete Petőfi és József Attila művei mellett irodalmunk kiemelkedő és örökéletű értéke.” (16.) A három költő egymás mellé állítása — mint líránk forradalmi „első vonaláé” — akkorra már irodalompolitikai jelszóvá lett.

Az 1952-ben elkészült *Magyar Irodalomtörténet a gimnáziumok IV. osztálya számára* a maga 58 lapnyi Ady-fejezetével s a hozzá tartozó *Szöveggyűjtemény* 72 Ady-verset és 7 prózát tartalmazó anyagával mindmáig a legterjedelmesebb Ady-feldolgozás tankönyveinkben. A nagy terjedelemnek jelentős forrása a rengeteg ismételtetés, az akkori évekre árulkodó szólam-szerűség, a bőbeszédű magasztalás, jelzőpazarlás, a lépten-nyomon felbukkanó kulcsszavak (dolgozó nép, kizsákmányolás, rothadó burzsoá társadalom, harcol, gyűlöl, embertelen, aljas stb.). Pedig a tankönyv szerencsés lehetett volna azzal, hogy szerzői között (Bóka László, Dallos György, Kardos László, Király István, Koczás Sándor, Pándi Pál) már ott vannak Ady későbbi kiváló szakértői.

A 15 lapos életrajz — sok versidézettel — úgyszólván minden fontos motívumot megpendít, csak Lédával igazságtalan:

„Léda minden műveltsége és kulturális érzékenysége ellenére sem lehetett Ady méltó társa. Túlságosan kötötte a burzsoa világ: érzéseit, gondolatait a rothadó burzsoa társadalom íratlan törvényei szabták meg.” (32.)

Az Ady költészetét elemző fejezetek nem költői fejlődéskorszakok szerint haladnak, hanem *témakörök szerint*, néminemű logikai koncepciót követve. Ebben csak nagyjából érvényesül bizonyos kronológiai sorrend „a feudális maradványok bírálójától” egészen a Csinszka-versek költőjéig, a forradalmi versektől a megingásokon át a háború alatt született versekig. Az *Ady és a kapitalizmus* c. alfejezet, amely lényegében „dekadens” verseiről szól, így sem találja helyét, sem itt, sem a később-

bi tankönyvekben. A tankönyvi szöveg szinkronban tartja a költőt és a publicistát (sokat idéz Ady cikkeiből, leveleiből is), a versek azonban nagyrészt eszmei-tartalmi szempontból értelmeződnek, mintegy a „gondolatmenetet” reprodukálják, legfeljebb egyes költői képeket oldanak fel. Ady lírájának formai-művészi jegyei külön fejezetekben summázódnak — s bár ezekben szinte egyetemi szinten, gazdagon illusztrálva —, a megoldás — didaktikai szempontból — mégis a tartalom és a forma kettészakítását sugalmazza.

Mai Ady-képünkhöz viszonyítva fontos, hogy Ady *népiségét*, amelyet Révai tanulmánya még csak kérdésként vet fel, ez a tankönyv már igenlően indokolja (Révai szavaival): „Noha kifejezési formái nem voltak népiesek, költészete mégis *népi költészet*, mert a nép vágyait, törekvéseit szóltatta meg verseiben.” (34.) Hazaszeretetét hol a forradalmiságban látja („Forradalmár volt Ady Endre, ezért volt a legnagyobb magyar hazafiak egyike”, 52.), hol népiségében („Ady számára a nép ügyének szolgálata és a haladás sürgetése jelentette a hazaszeretetet”. 76.). *A föl-földobott kőre* — sajátos módon — nincs utalás, Ady *demokratikus internacionalizmusát* viszont már a nevéen nevezi a tankönyv. A „két-meggyőződésűség” is itt jelenik meg először, kissé naiv megfogalmazásban: Ady „polgári átalakulásért küzdött, noha szeretett volna már valami másért, valami újért küzdeni.” (76.)

„A kiábrándulás múltó hangulatából születtek dekadens versei: az élvezetvágyat hirdető pénzversek, reménytelen hangú halálversek s az erőtlen belenyugvásról valló istenes versek.” (55.)

A Léda-verseket itt nem sorolja a dekadens témakörök közé, de néhány bekezdéssel feljebb nagyon egyoldalúan bánik el velük:

„A kapitalizmus embertelen világa vette körül Adyt, a szerelemben is . . . nem tudott igazán felmelegedni ebben a szerelemben, nem elégtette ki a felszínes, pusztán érzéki kapcsolat, amellyé a kapitalista társadalom alacsonyítja a szerelmet.” (54.)

Az *Elbocsátó, szép üzenet* „egy eltévesztett, hazug szerelemnek vetett véget” (uo.). Ezzel szemben — szinte Révait idézve:

„A magyar irodalom legszebb szerelmes versei közé tartoznak Ady késői szerelmes költeményei... Szépségben, az érzések mélységében, gazdagságában és tisztaságában a Csinszka-versekkel csak Petőfi Júlia-dalai vetekedhetnek.” (61.)

Látnivaló, hogy a Csinszka-szerelmet a Léda-szerelmen „kapitalista érzékiségeivel” szemben játssza ki a tankönyv. Ady szimbolizmusának magyarázata — Révai elemzéséből kiragadva — egyoldalúnak, sematikusnak hat: „A forradalmi népmozgalmakhoz való viszonyának ellentmondásosságában, a velük való teljes azonosulás hiányában rejlett Ady szimbolizmusának a forrása.” (67.) A szimbolizmust egyértelműen elmarasztalja a szerző, művészi értékeiről semmit sem szól. Különben is: „Elsősorban tartalmilag hozott újat Ady költészete” — állapítja meg az összefoglalás, meglepő ellentétben a formai újdonságait elemző, 10 lapos fejezettel.

Persze, hamar kiderült, hogy a monstruózus tankönyv tarthatatlanul maximalista. 1955-ben megjelenik a *IV., átdolgozott kiadás* (az átdolgozók: Megyer Szabolcs és Szilágyi Péter), amelyben az Ady-fejezet 19 lapra zsugorodik. Az előszó az eredeti tankönyv túlméretezettségére, a túl sok részletadatra és idézetre, valamint — az esszéstílus miatt — nehezen tanulhatóságára hivatkozott. Az átdolgozás a tartalmi lényegyet nem érintette — nem átfogalmazott, csak radikálisan rövidített: az eredeti ismertetésből kiesett legalább egy tucat vers, kimaradtak mondatok, fölösleges jelzők, sőt egész bekezdések, összevonódtak fejezetek. A tankönyv így valóban áttekinthetőbbé és tanulhatóbbá vált, a megfogalmazás is józanabb lett, — ugyanakkor az eredeti, dinamikus szöveg *ki is húlt*: a kattogóan kurta, száraz mondatok csak a didaktikai szempontot tartották szem előtt. Lédával kapcsolatosan megmarad a következő mondat: „Mindketten rájöttek, hogy nem egymáshoz valók.” (15.) A *Harc a Nagyúrral* ez az egyetlen mondat kommentálja: „Undorral szól a minden szépséget kisajátító

tőkéről.” (18.) Az istenes és a halál-versekre csupán utalás van, egyetlen verscím nélkül. Az idők jele, hogy a „dekadens” szó — Ady vonatkozásában — eltűnik a szövegből.

A további kiadásokban újabb, az 50-es évekre jellemző rövidítésekre kerül sor (pl. az *Ady és a munkásosztály* c. fejezet 92 sorból 27-tel rövidül, a szimbolizmusból kimarad a 19. századi szimbolizmusról mint „dekadens áramlatról” szóló bekezdés, az összefoglalásból ez a mondat: „a burzsoázia maga is bomló, rothadó osztály volt már ekkor” [27.]). Ezek a módosítások az eredeti Révai-féle Ady-kép bizonyos vonásainak revidéálását — pontosabban mellőzését — jelentik.

Az 1963-as *Tanterv értelmében Ady lekerül a III. osztályba*. Az ok didaktikai kényszerűség: a 20. század egyre növekvő anyagát lazítani kellett, tekintet nélkül arra, hogy a III. osztályos fiúk és lányok eléggé érettek-e Ady bonyolult érzés- és gondolatvilágának beleérző átértésére.

Az új tankönyvet — a néhány átmeneti évre — úgy oldotta meg a Tankönyvkiadó, hogy Ady anyagát, újabb átdolgozással (Szilágyi Péterné), átemeltette a IV. osztályos tankönyvből. A legfőbb szerkezeti változás: a Léda-versek — kiemelve az *Ady és a kapitalizmus*, valamint a dekadencia témaköréből — külön alfejezetben szerepelnek, s lényegében higgadt, tárgyilagos jellemzést kapnak. Adynak

„Lédával való kapcsolata . . . igen sokrétű volt. Nemcsak a szenvedélyes szerelmet jelentette a fiatal költő számára, hanem a nagyvilágot, újszerű élményeket, szemléletének kitágulását is. Szerelmük mégsem lehetett harmonikusan boldog, mert kezdettől fogva ellentmondásokat rejtett magában. Már a legelső Léda-versek is egy vergődő, meddő szerelem megnyilatkozásai.” (146.)

Az alfejezet utolsó mondatában azonban megint visszakísért a régibb tankönyvek fogalmazása:

„A Léda-verseket jellemző túlfűtöttség, a szerelem érzéki jellege, a szenvedélyességet ígérő reménytelenség (?) a pusztulásra érett polgári társadalom tipikus motívumai.” (uo.)

A bevezető rész a szimbolizmust is józanabban, pozitívabban értelmezi:

„Adyra kétségtelenül hatottak a francia szimbolista költők, az ő szimbolizmusa mégis más, mint azoké, mert Ady nem a valóság meg nem értése miatt használ szimbólumokat, hanem ellenkezőleg, a valóság bonyolult szövevényeit kívánja érzékeltetni, láttatni szimbólumaival . . . A szimbólummá vált magyar Ugar felnagyított képe meggyőzően mutatja az ország elmaradottságát, a disznófejű Nagyúr képe pedig a pénz embertelen hatalmát.” (Uo.)

Ez a bemutatás az első tankönyvi kikerülése a hagyományos Révai-féle szimbolizmus-magyarázatnak. Az utolsó fejezet azonban ismét átveszi az előző tankönyvből a régi magyarázatot, s visszatér a *dekadencia* emlegetése is.

Az 1967-ben megjelent *új tankönyv* (Szappanos Balázs és Vidor Pálné munkája) nemcsak viszonylag gazdag képanyaggal hoz újat (az 1952-es tankönyvben egyetlen műmelléklet volt: Czigány Dezső Ady-portréja, a további kiadásokban semmi; itt 8 illusztráció, köztük 4 Ady-arckép, valamint Léda és Csinszka arcása), hanem tankönyvi koncepciójában is. Az Ady-fejezet főcíme: *A modern magyar líra győzelme: Ady Endre*. A feldolgozás mindössze 3 fő fejezetből áll: *Az új költői nyelv kialakítója*, *A forradalom költője* és *Ady és a világháború*. Ez a felépítés elvben azt szuggerálhatná, hogy Ady forradalmisága művészi-formai és eszmei-tartalmi egyszerre, s a szimbolizmust és a „dekadenciát”, a „kapitalizmus hatását” össze tudja kötni a művészi forradalmisággal. Az új koncepció tehát a „kétarcú költő” addig uralkodó kliséje helyett hitelesebb Ady-képpel biztat. A részletek kidolgozásában azonban számos probléma vetődik fel. Az életrajz az előzőknél szűkszavúbb, de hitelesebb (a szerzőnek már rendelkezésére állt Bóka László 1955-ben megjelent Ady-könyve), Lédát is pozitívan emlegeti. Ady publicisztikája már nemcsak illusztráló anyag, hanem külön alfejezetet kap, világos értékeléssel: „Újságcikkeiben (Ady) a polgári radikalizmus álláspontját hirdeti.” (225.) A versek elemzésében a szerző — az addig többnyire egyoldalúan tartalmi ismertetések után — a tartalom és a forma egységére törekszik. *A Hortobágy poétája* ismertetése azonban még mindig „feudális magyar valóságot” emleget, a forradalmi vezető osztály „keresésében” visszatér a régi iskolás

koncepció (először . . . , másodszer . . . , végül . . .), a „demokratikus népforradalom” fogalma magyarázatlan marad. Ugyanígy a *dekadencia* tartalma, különösen ha a halálverseket a természetszerű halálfélelemből vezetjük le, viszont a „mohó életigenlést” is dekadens motívumnak tartjuk, és — váratlan fordulattal — egy „ellen-verssel”, a *Hazamegyék a falumba* cíművel „magyarázzuk”. „Ady szerelmi költészete sem mentes a dekadenciától” — jelenti ki a tankönyv. A Léda-szerelmet mégis értőbben motiválja („Szükségük van egymásra, s szerelmük mégis nyugtalan és kínzó. Túlfűtött, szertelen egyéniségük nehezen alkalmazkodik.” 231.), de a *Lédával a bálban* c. versből levont tanulság ismét meghökkent: „. . . boldogságuk csak a halálban teljesülhet be végleg.” (234.) A mai tudományos Ady-kép birtokában elavult állításnak tűnik, hogy Ady a jelképes költői ábrázolást a francia szimbolistáktól „tanulja meg” (230.). *A forradalom költője* c. fejezet *A föld-földdobott kő* jelképét ismét szó szerint, földrajzi értelemben érti, hiányos értelmezéssel. Az internacionalizmus fogalma föl sem bukkan a tankönyvben, a *Magyar jakobinus dalában* a részletesen elemzett formai tényezők közül is éppen a legfontosabb hiányzik: hogy a vers — a vívódó töprengésnek megfelelően — *kérdések* sorozata. Az Isten-versek — a dekadencia témaköréből kiemelve — a magyarság-versekkel közös fejezetbe kerülnek, de így is összesen 22 sort kapnak, egyetlen önálló verselemzés — és a „kuruc-versek” említése nélkül. Az *Ady és a világháború* fejezetében a témakörök kifejtése egyre kurtább, hiányosabb. A Csinszka-versekről 11 sor szól, Boncza Berta kilétéről egy se. Az összefoglalásban furcsa megfogalmazású mondat: „. . . a polgári forradalmat demokratikus népforradalommá akarja átfejleszteni” (mintha ez egy embertől — s éppen egy költőtől — függne!).

A tankönyv Ady-képe egészében véve közelít mai Ady-képünkhöz, de az egyes témakörök kidolgozása egyenetlen, a verselemzések hol avatott hozzáértést mutatnak, hol éppen az értelmezési nehézségeket kerülik meg kényelmesen. *Jelenleg ebből a tankönyvből tanulnak gimnazistáink.*

Ady az esti tagozatú gimnáziumi tankönyvben

A dolgozók gimnáziuma számára 1965-től kezdve önálló tankönyvek készülnek, — a III. osztály számára 1967-ben. A tankönyv egész koncepcióját négy tényező determinálta. Az első: szerzője azonos a nappali tagozat tankönyvének egyik szerzőjével. (Abban is Szappanos Balázs írta az Ady-fejezetet.) A másik: a szerzőnek, műve megírása idején, már rendelkezésre állt Király István Ady-könyve, amely nem egy szempontból új megvilágításba állította Ady költészetét. A harmadik: a szerző, bátor leleménnyel, felhasználta munkájához a régebbi Ady-irodalmat is. S végül: az esti tagozatú, lényegében önállóan tanuló, felnőtt korú gimnazisták jórészt más feldolgozási módot igényelnek a tankönyvben, mint a nappali tagozatúak. A szerző bravúrja, hogyszinte egészen új, más Ady-feldolgozást tudott nyújtani, mint előző tankönyvében.

Az Ady-fejezet főcíme azonos a nappali tagozat tankönyvével. Az ott is szereplő három főfejezetet itt egy-egy Ady-vers címezi: „*A magyar Ugaron*”, „*Rohanunk a forradalomba*”, „*Mag hó alatt*”. Ehhez járul az *Összefoglalás*, Ady szimbolizmusának és jelentőségének summájával. Az új címezésnek az az előnye, hogy nem szakítja eleve ketté Ady eszmei és művészi forradalmiságát. Az itt is életszakaszonként ismertetett életrajz már tisztán állítja helyére Adyt: „szabadunk első évtizedeinek legnagyobb magyar költője” (174.). Ady látásmódjának kialakulását publicisztikája illusztrálja (*Egy kis séta*), majd az „új idők új dalainak” bemutatása következik, „a régi elleni lázadás” és a „jelképes látomások” jegyében, négy vers részletes elemzésével (*A Hortobágy poétája*, *A magyar Ugaron*, *Fölszállott a páva*, *A grófi szérűn*). A verselemzések hol globális, hol lineáris megközelítéssel fejtik ki a versek tartalmi és művészi értékeit. Megértésüket azonban az önállóan tanulóknak számára megnehezíti az, hogy szinte hemzseg bennük a sok megmagyarázatlan szakkifejezés: *cívis-társadalom*, *provincializmus*, *Csokonai-kultusz*, *progresszió*, *tónus*, *tárca*, *komponált szerkezet*, *dokumentum*, *motivumkör*, *századelő*, *stilizált önarckép*, *vegetáció*,

mítoszi erő, „a humdnum lázad”, kontrasztot képez, abszolútum, vitalitás, János jelenései stb.

A pénz-versekkel kapcsolatban már nincs szó dekadenciáról, hanem — nyilván Király István megvilágításának hatása alatt — a pénz mint „az élet teljességének, az egyéniség kiteljesítésének, maradéktalan (!) megvalósításának gátja” szerepel Ady költészetében (184.). (Persze, Ady éppen azt kárhoztatja, hogy a kapitalizmusban a pénz a feltétele a „Nagy Életnek”, s ezért tragikus a pénztelenség.) Az alapvers itt a *Harca Nagyúrral*, de a vers fontos befejező mozzanata — a költő „elvérezése” a Disznófejű Nagyúrral vívott meddő küzdelemben — hiányzik az elemzésből. A Léda-versek újszerűségét — némi szimplifikálással — abban látja a tankönyv, hogy „megjelenik bennük a korabeli költészetben tabuként kezelt erotika: a szerelem testi oldala.” (186.) (Jó lenne egyszer s mindenkorra tisztázni, mi a különbség az erotika és a szexualitás között! Platón óta tudunk erről egyet-mást.)

„A Léda-versek önpusztító szenvedélyét a költő teljességvágya magyarázza. Ady a szerelemben is maradéktalan feloldódást, az abszolútumot keresi, ám ennek gátat szab a megvalósulás. Így lesz a szerelem két erőteljes, saját személyiségét feladni (!) nem akaró ember küzdelme.” (189.)

A dekadencia tehát már csak „vaddá” lesz („a népnemzeti iskolánál megrekedt közízlés” vádjává). „Ady korában azonban a dekadencia fogalmát a modernséggel rokon értelemben használják.” (189) (Általánosítható-e ez?) Az alfejezet teljes egészében idézi *A Nincsen himnuszdt*, de nyilvánvaló, hogy a vers paradoxon-sorozata önmagában nem magyarázza meg a dekadencia fogalmát.

A *Rohanunk a forradalomba* c. fejezet az 1908/14-es „termékeny esztendőket” öleli fel. A főtéma itt: „Ady útja a munkásosztályhoz”, négy vers (*Csák Máté földjén, A Hadak Útja, Küldöm a frigy-ládat, Rohanunk a forradalomba*) részletes elemzése alapján. Az elemzések itt világosak, bár nézetünk szerint még *A Hadak Útja* alapján sem lehet azt mondani, hogy Adynak a munkásosztály iránt a *Csák Máté*-ban mutatott rokon-

szelve „azonosulássá vált át” (193.). A szöveg itt már megmagyarázza a *demokratikus népforradalom* fogalmát, *A föl-fölbobott kő* és a *Magyar jakobinus dala* is kiegészített elemzést kap a nappali tagozat tankönyvéhez képest („Ady közel került a nemzetköziség gondolatához”, 198.). Az Isten-versek azonban itt is — érthetetlenül — a hazaszeretet fejezetéhez kapcsolódnak, a magyarság-versek pedig — hacsak a *Magyar jakobinus dalt* nem számítjuk ezek közé — a fejezetcím ellenére teljesen kimaradnak, az ún. „kuruc-versekről” nem is szólva.

A *Mag hó alatt* c. fejezet szerint „Ady költészete a háború éveiben kivételes magasságokba emelkedik” (204.). Az *Emlékezés egy nyár-éjszakára* és az *Ember az embertelenségben*, amelyekről a régibb kötetben csak egy-egy mondat szólt, itt részletes elemzést kapnak. A harmadik alapvers, a *Mag hó alatt*, ismét csak egy mondattal (és egy idézettel) szerepel, és — szerintünk pótolhatatlanul — teljesen elmarad a legtöbbet mondó versek közül *A mesebeli János* és a *Krónikás ének 1918-ból*. A nappali tagozat tankönyvében mostohán kezelt Csinszka-versek itt előlépnek, de a legszebb, a Csinszka-versek valamennyi motívumát összefonó *Nézz, Drágám, kincseimre* innen is hiányzik.

Ady szimbolizmusának feldolgozását úgy oldja meg a tankönyv, hogy az *Összefoglalásba* olvasztja. Frappáns fordulat: „Ady szimbolizmusát Horváth János magyarázza meg a legközérthetőbben” (207.). Az ő nyomán elemzi a *Lelkek a pányvánt*, amelynek teljes szövegét itt közli. A tankönyv szimbolizmus-értelmezése tudományos szempontból bizonyára túl egyszerű, — de legalább közérthető. Az *Összefoglalás* másik, Ady jelentőségét méltató alfejezetének vezérmondata:

„Ady rendkívüli hatását, korszakot alkotó jelentőségét akkor érthetjük meg igazán, ha együtt vizsgáljuk a költői nyelvet forradalmisító eszközeit és életműve teljes szemléleti és gondolati újszerűségét.” (209.)

Világos: ebben az értékelésben már Király István *Ady*-jának az a koncepciója érvényesül, hogy Ady egész egyéni-

ségének, eszme- és érzésvilágának, valamint költői eszköztárának alapvető, mindent átfogó vonása a *forradalmiság*, „az ember teljes felszabadulása”, társadalmi, gondolati, érzelmi és művészi szempontból egyaránt.

A dolgozók gimnáziuma III. osztályos tankönyvének Ady-képe — véleményünk szerint — jelenleg *egészében véve* a legkorszerűbb, a tudományos Ady-képhez a legközelebb áll, — mintegy javított kiadása a nappali tagozat tankönyvének. Nagy kár, hogy a részletekben még ebben is sok a probléma, a hiányosság és a szimplifikálás.

Ady a szakközépiskolákban és a technikumokban

Amikor „a fordulat évétől” kezdve megszervezésre kerülnek a *technikumok* és a *szakközépiskolák*, ezek számára is külön tankönyvek készülnek. Ezek közül mindjárt az elsőeknek — a szakközépiskolák és a közgazdasági technikumok számára 1951-ben kiadott, *azonos szövegű* könyveknek — nemcsak az az érdekességük, hogy mindkét szerzőjük *nő* (Kamochay Dezsőné és Solt Andorné), hanem az is, hogy *irodalomtörténeti anyagukban* a Révai-féle alapkoncepció jegyében a legújabb tankönyvekig a viszonylag *legjobb, legdidaktikusabb* Ady-képet nyújtják. Már szerkezetükben is egyedülállóak: a részletes irodalomtörténeti pályakép után közölt 20 Ady-verset és 1 prózát még külön, nemegyszer terjedelmes értelmezések követik. A 6 lapos életrajz pontos fogalmazással, az 50-es években szokásos szólamok nélkül vázolja fel a pályaképet. Csak Léda megítélésében kísért vissza a régi sablon: „Léda minden műveltsége ellenére sem lehetett Ady méltó társa; túlságosan megkötötte érzéseit, gondolatait a burzsoá világ . . .” (12.)

Ady költészetét 5 főfejezet ismerteti. Az *Ady, a demokratikus forradalmár* fő értéke, hogy világos fejtegetést ad a polgári forradalomnak és a valamennyi elnyomott osztály demokratikus népforradalmának összefüggéséről, amelyet a legtöbb tankönyv elfelejtett megmagyarázni. Ady felismerte, hogy

„ezt a forradalmat nem a polgársággal, hanem részben a polgárság ellen kell megvívni” (15.). Még az 1952-es tankönyvnél is előbb hangsúlyozza ez a tankönyv Ady *népiségét*, szó szerint az ott idézett (Révaitól származó) szavakkal. Itt valóban „a feudalizmus maradványairól”, „a feudalizmus továbbélő sötét erőiről” van szó, nem „feudális Magyarországról”. Az *Ady és a kapitalizmus, a Léda-versek* c. fejezet elsősorban nem a kapitalizmus érzés- és gondolatvilágának Adyra tett hatását, hanem tulajdonképpen *kapitalizmus-ellenességét* elemzi, s így jut el a *Harc a Nagyúrral*ig. Az *Ady és a munkásosztály* c. fejezet — itt is, másutt is kitűnően kiválasztott idézetekkel Ady cikkeiből — Révai alapján, de ezúttal hibátlan megfogalmazásban tisztázza Ady és a munkásosztály kapcsolatát. „Ady költeményeiben olyan demokratikus népforradalmár szólalt meg, aki a munkásosztálytól várta forradalmi vágyainak teljesülését.” (17.) Az 1949-es Czibor-féle tankönyv kísérletén kívül ez az egyetlen olyan tankönyv, amely a „magyarság-verseket” össze tudja egyeztetni Ady forradalmiságával. „Ezek is forradalmi versek; bennük éppen a forradalom elmaradása miatt érzett keserűség és harag nyilatkozik meg.” (19.) Ady patriotizmusát és internacionalizmusát, sőt háborúellenességét is minden más tankönyvnél világosabban kapcsolja össze. Az „Ady szimbolizmusa” c. fejezet ismét Révai nyomán jár, de legalább diákok számára is érthetően fogalmazva.

Sajnos, ezek az erények nem érvényesek a verseket követő értelmezésekre. Ezekben ismét visszatérnek bizonyos szólamok („Adyt nem elégítette ki a felszínes, pusztán érzéki kapcsolat, amellyé a kapitalista rendszer [!] alacsonyítja a szerelmet” [28.], Az *Értől az Óceánig* értelmezése: „A költő bizik abban, hogy az úri Magyarországból is eljut az emberiség nagy ügyének szolgálatáig” [34.]), a szimplifikálások (a *Harc a Nagyúrral* értelmezésében: „Sem könyörgéssel, sem erőszakkal nem tudja a költő megszerezni az emberi élethez szükséges anyagi javakat”, [31.]), túlzások (a *Csák Máté földjén* utolsó versszaka „forró vallomás arról, hogy a maga sorsát egynek érzi a munkásosztályéval” [38.]). Viszont igen nagy érdem — különö-

sen az ötvenes évek viszonylatában —, hogy a művészi-formai jegyekre vonatkozóan is számos, nemegyszer igen finom utalás található bennük.

A többi szakközépiskolai és technikum tankönyvnek — a nappali és az esti tagozatokon egyaránt — Kanizsai-Nagy Antal volt a legfőbb specialistája. Az ő tankönyvsorozatában az az érdekes, hogyan módosul ugyanál a szerzőnél Ady tankönyvi feldolgozása.

Hogy időrendben haladjunk: az ipari technikumok *levelező tagozata* számára 1951-ben kiadott *Irodalmi Olvasókönyvben* (társszerzői: Lux Lászlóné, Szilágyi Péter és Zsoldos Jenő) világosan kimondódik, hogy „A felszabadulás után a szocialista irodalomtudomány . . . jelölte meg (Ady) legfontosabb emberi és írói vonását: forradalmiságát”. (156.) Ez nyilván elsősorban Révaira utal, akinek koncepcióját követi Adynak a parasztsághoz és a munkásosztályhoz fűződő kapcsolataiban, „kétarcúságában”, dekadenciájának értelmezésében is, — azzal a különbséggel, hogy ez a tankönyv is Adynak a munkásosztállyal való *azonosulásáról* beszél (164.), és merészen elrajzolja a szocializmushoz való viszonyulását is: „Nem lesz szocialistává, de forradalmi optimizmusának reális alapja a »vörös csillag«, a szocialista forradalom (!) győzelmébe vetett hite” (175.). A Léda-szerelmet csak a *Csolnak a Holt-tengeren* képviseli, a polgári dekadencia körébe vonva. Amiben ez a tankönyv az időponthoz képest *élen jár*: a versekhez fűzött értelmezésekben a formai-művészi elemek számbavétele, mint ahogy Ady *eszméi* és művészi forradalmiságát is egységben látja, és fogalmazásában is jórészt ellenáll a szólamszerű, „mozgalmi” jellegű stílus csábításának.

Az ipari és mezőgazdasági *technikumok* számára ugyancsak Kanizsai-Nagy szerzőségével 1961-ben megjelent *Magyar Könyv* szövege természetesen sokban megegyezik az előző tankönyvével, de itt összefüggő az irodalomtörténeti méltatás. A főlvázolt Ady-kép azonban — jórészt a fogalmazás könnyelműségei következtében — részben torzítóan pozitív, részben negatívabb az eddigiénél. Ady itt is a „magyar feudalizmus”

ellen küzd, itt is sokáig „keresi” azt az osztályt, amely az általa óhajtott népi (!) forradalom vezetője lehetne, s itt is „a lángész biztonságával” érzi meg, hogy a polgári demokratikus forradalomnak „át kell nőnie szocialista (!) forradalommá” (25.). Költői fejlődésének második szakasza „a munkásosztály erejének és a szocialista forradalom hirdetésének (!) jegyében áll” (uo.). A háború éveiben a tankönyv Adyt „a proletárok költőjének” nevezi (26.). Ugyanakkor: a dekadenciájának körébe tartozó halálvágy beteges, de ilyen a „mohó, szinte beteges életvágy” is. Ugyancsak „átkozott és beteges” a Léda-szerelem, amely „gyakran csap át kielégítetlen, egymást vádoló és egymást kízó életvágyba” (21.). Az *Élet, halál, szerelem* c. fejezet tanulsága:

„Ady életének és költészetének most tárgyalt motívumai nem példamutatóak. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy tévedései nem annyira személyes bűnei (!), hanem inkább azé a koré, amelyben élt.” (22.).

Ez a bemutatás megfelel a tankönyv koncepciójának, amely az egész Ady-képet a költő emberi és költői *ellentmondásaira* építi fel. Pozitívuma, hogy a szimbolizmus művészi értékeit méltatja, „zseniális kifejező eszköznek” nevezi, és jó példakkal, világos magyarázatot is ad róla. Részletesebb verselemzés egyébként alig akad a tankönyvben, amelynek Ady-képe abban is eltér a gimnáziumiakétól, hogy Ady utolsó korszakát hanyatlásnak látja. „Költészete ebben a korszakában komor és sötét, néha nehézkes”, és — szerinte — még a *Mag hó alatt* törhetetlen optimizmusát is „bonyolult szimbólumokban fejezi ki” (26.).

A *szakközépiskolák* III. osztályának 1967-ben megjelent tankönyve új, a gimnáziumi tagozatok tankönyvéhez hasonló szerkezeti megoldást mutat. (A hasonlóság alighanem a tantervi tervezet koncepciójában keresendő.) A három fő fejezet közül *A költészet forradalmára* az újságíró és, ha nem mondja is ki a „dekadencia” szót, Ady dekadens arcát szuggerálja. *A forradalom költője* a költő ars poeticáját, hazaszeretetét és eszmei

forradalmiságát mutatja be. Az *Ember az embertelenségben* utolsó korszakának témáit öleli fel. Ez a felépítés még mindig kettészakítja a dekadens és a forradalmi arcot, didaktikai szempontból mégis rendezettebb, logikusabb, s a költői fejlődés kronológiájának is jobban megfelel. A középpontban itt is a kor és a költő ellentmondásossága áll (Ady „a korszak lángelméje”, de egyúttal „irodalmunk egyik legellentmondásosabb személyisége”, 178.), viszont nagyobb hangsúlyt kap a publicista Ady („mestere a publicisztikának is”) és a hazaszeretet, amelynek „leglényegesebb vonása... a dolgozó és szenvedő nép iránti szolidaritás”. A szimbolizmus itt is a „csupa megoldatlan problémából, meg nem válaszolt kérdésből”, a „félelmes és összekuszált világból” kapja magyarázatát, de: Ady „Jelképei nem misztikus kapcsolatokat tárnak fel, hanem valódi társadalmi összefüggéseket, ezzel azonban nem vesztenek művészi erejükből” (186.).

A *dolgozók* szakközépiskolája számára 1971-ben kiadott *Magyar Irodalom III.* (szintén Kanizsai-Nagy tollából) ismét új szerkezeti beosztást mutat, bár a három főfejezet megmarad: a) *A fiatal költő* (a feudális maradványok támadója és a „dekadens” költő ismét összekerül); b) *Termékeny férfikor*; c) *Az első világháború idején*. A szöveg az előző tankönyvekhez képest néhány stiláris tévedést kiigazít, egyes motívumokat világosabban magyaráz meg (pl. a „lázás és zilált pénzverseket” az érteti meg, hogy „az élet örömeit csak pénzen lehet magvásárolni”, [174.]), egy-két új motívum is felbukkan (pl. Ady „szélsőséges individualizmusa”). A legszembe-tűnőbb új vonás mégis bizonyos formai elemeknek — főként a magas és a mély magánhangzók „zenéjének” — ismételt hangsúlyozása, amiben már a statisztikai módszerek hatása tükröződik. (Pl. *A magyar Ugaronban* „a hangulati hatás titka a mozdulatlanságot érzékeltető főnevek és melléknevek halmozása mellett Ady új, utánozhatatlan, olykor titokzatos verszenéje”, amelyhez a magánhangzók váltakozása is hozzájárul [172.]). A legérdekesebb az *Összefoglalás* („A Minden-Titkok költője” címmel), amelyben — nyilván az újabb

Ady-irodalom hatása alatt — új megfogalmazást kap Ady szerelmi lírája.

„Szerelmi költészetében megéri a századvég betegsége: a mohó, majd csömörbe fulladó élvezetvágy, hiszen korának gyermeke, de ez a »héja-nász az avaron«-érzés mégis az időtlenségbe lendül át (?), mert szervesen kapcsolja egymáshoz ennek az érzésnek a két oldalát: a testetlen rajongást (!) és a testi vágy, a szenvedély erejét. Kétségtelen, hogy költészetében az érzés testi oldala kap erősebb hangsúlyt, de Ady »nem alkuszik«, nyíltan vall életéről, s ezzel tudatosan fordul szembe kora kispolgári erkölcsével is.” (185.)

Új fogalmazás szól költészetének ellentmondásokat átfogó egységéről is:

„A politika és a szerelem Ady költészetének központi témái ugyan, de érzésvilága szinte áttekinthetetlenül sokszínű. Így keveredik költészetében a vallásos érzés és a harcos atheizmus (!), az élet egészséges szeretete és az élettől való undor, az egészséges halálfélelem és a fáradt halálvágy, a pénz megvetése és mohó kívánása, Párizs világvárosi zajának imádata és a menekülés szülőfalujának csendjébe és így tovább...” (110.)

Az *Összefoglalás* a „Vörösmarty, Petőfi, József Attila” sorban helyezi el Adyt.

A szakközépiskolák, a technikumok és az esti tagozatú iskolák irodalmi tankönyvei — bár ezeknek az iskolatípusoknak az irodalmi nevelése kisebb igényű — nem alacsonyabb színvonalúak a gimnázium tankönyveinél.

Summázás hátrafelé és előre

Könyvről könyvre haladó áttekintésünk végső tanulsága az, hogy tankönyveink Ady-képe már közvetlenül 1945 után hitelesebb, mint az ellenforradalmi korszakban volt, s 45 után is fokról fokra (bár nem visszaesések nélkül) tisztult, közeledett mai Ady-képünkhöz. A felszabadulás utáni arckép fő vonásait valamennyi tankönyvünk számára Révai József Ady-tanulmánya rajzolta meg. A politikai-forradalmár költő profilja Révai nyomán lényegében már akkor kirajzolódott, csak

a fogalmazásban, a stílusban és egyes versek, motívumok értelmezésében mutatkoztak eltérések tankönyveinkben. A szemléleti problémák Ady életművének többi területén — elsősorban a dekadencia, a Léda-versek, a magyarság-versek, a szimbolizmus tekintetében és az iskolai bemutatásra alkalmas alapversek kiválasztásában okoztak gondot. Révai Ady-könyve elsősorban Ady egyéniségének és költészetének feloldhatatlannak látszó ellentmondásait hangsúlyozta. Így uralkodott sokáig irodalomtanításunkban nemcsak a „kétmeggyőződésű”, hanem a „kétarcú Ady” víziója, egy fejlődéstörténeti szempontból majdnem *statikus* pályakép kíséretében, amelybe csak a történelmi eseményekhez fűződő pályamódosulások, témakörváltozások vittek kronológiai dinamizmust.

Mint hogy az általános iskolában az életkori korlátok miatt eleve nem szerepelhettek bizonyos témák és formai problémák, Adyról ott szükségszerűen egyoldalú kép alakult ki, de ez a kép legalább a politikai-hazafias-forradalmár költő szektorában viszonylag helytálló volt. Hozzá kell tennünk, hogy ez is inkább csak a *tartalmi* értelmezésre áll, mert a művészi jegyek csak lassan, fokozatosan hódítottak tért Ady költészetének bemutatásában.

A középiskolai tankönyvekben természetesen több probléma vetődött fel. Itt tehát nagyobb tisztulásra, több korrekcióra volt szükség, míg tankönyveink megközelítették a mai, tudományos szempontból is helytálló Ady-képet, amelyet elsősorban Király István Ady-könyve képvisel. Mindenekelőtt ennek nyomán tört előre az a felfogás, amely Ady lírájának valóságos és látszólagos ellentmondásait, a „kétarcú Adyt” a *forradalmiság* és *népiség* átfogó szempontjával igyekszik feloldani, egységbe foglalni, Ady költői fejlődésének fázisait határozottabban körvonalazza, és költészetének esztétikai értékeit is egyre inkább számba veszi. A szemléleti fejlődésen kívül tankönyveinknek jelentős utat kellett bejárniuk éppen a művészi-formai értékek egyre gazdagabb tudatosításában, másrészt a megfogalmazás terén: az 1950-es évek

szólamszerű, vulgarizáló, patetikus stílusváltozataitól bizonyos stíláriis felületességeken át a legújabb tankönyvek lebigadt, letisztult, pontosabb kifejezésekre törekvő stílusáig.

Ez a hármás tisztulás párhuzamosan haladt irodalomtudományunk fejlődésével, amely a régi Ady-képhez képest nagy lépéseket tett a globális Ady-képnek és az Ady-líra részletproblémáinak tisztázása felé. Tekintve azonban költőnk bonyolult egyéniségét és költészetének, valamint a róla szóló irodalomnak ellentmondásait, nyilván még ma sem mondható el, hogy az „Ady-ügyben” elhangzott az utolsó szó. A közeli és távolabbi idők tankönyvíróinak tehát lesz mit korrigálniuk az Ady-képen, részben még Király István könyvének felhasználatlan eredményei és további kötetei, részben az irodalomtudomány soha meg nem álló fejlődése nyomán. Reméljük, hogy ebbe a korrekcióba eddigi tankönyveink tanulságai is belejátszanak.

MAKAY GUSZTÁV

ADY A KÖZVÉLEMÉNY ELŐTT

— MÓDSZERTANI KÍSÉRLET AZ ADY-ÉVFORDULÓ KAPCSÁN —

A közleményünkben közölt adatok a hagyományostól eltérő módszerrel születtek.* Magyarországon először kerül sor arra, hogy a közvéleménykutatásban használt sztenderdizált kérdőívek segítségével tárjuk fel, milyen széleskörűen ismeri, értékeli a költészetet, vagy adott esetben egy költőt társadalmunk. A vállalkozás tehát kísérletnek is számít.

* A közleményünk alapjául szolgáló felmérést az MR Tömegkommunikációs Kutatóközpontjában készítettük. Közleményünk az adatok egy részének kísérleti szöveges összefoglalása és értékelése, s ilyen értelemben a munkálat egy fázisának tekinthető. A vizsgálat előkészítésénél, az adatfelvételnél, az adatok feldolgozásánál és értékelésénél Erdősi Sándortól kaptam segítséget, melyért ezúton is köszönetet mondok.